

УДК 94 (477)

DOI: 10.30840/2413-7065.2(87).2023.282932

ВОЛИНСЬКА ШЛЯХТА ПРОТИ КОРОЛЯ ЗИГМУНТА III У ВІДСТОЮВАННІ СВОЇХ ПРАВ

Ірина ВОРОНЧУК

orcid.org/0000-0001-5466-5356

доктор історичних наук, доцент, завідувачка відділу історичних пам'яток
та культурної спадщини НДІУ

Анотація. У статті порушується питання про необхідність перегляду деяких історіографічних стереотипів, а подеколи й міфів, що склалися внаслідок різних ідеологічних конструкцій. До таких належить і Люблінська унія 1569 р., яка має значну історіографічну традицію, однак її трактування дуже різняться у польському та українському висвітленні. Якщо в польському дискурсі переважала позитивна оцінка унії, то в українському (і дорадянському, і радянському) – негативна. Щоправда, останнім часом у польській та українській літературі з'являються нові підходи до інтерпретації Люблінської унії, які зменшують категоричність попередніх її оцінок. Це стосується, зокрема, нової інтерпретації щодо наданих українським землям королівських привілеїв, згідно з якими вони увійшли до Корони Польської. Наразі їх трактують як своєрідну угоду між владою і приєднаними землями або надання цим землям культурно-адміністративної автономії. В такому разі важливо з'ясувати, наскільки ці привілеї забезпечувалися в реальному тогочасному повсякденні, а також наскільки українська людність була готовою до виборювання наданих їй прав.

На підставі віднайденого актового документального матеріалу автор розглядає позицію і стратегію волинської шляхти щодо порушення королем Зигмунтом III прав, наданих Волинському воєводству унійним привілеєм 1569 р. Аналіз документів засвідчує, що у відповідь на неправомірні королівські дії волинські зем'яни виступили з рішучим протестом і відмовилися підкоритися рішенням короля Зигмунта III, обґрунтовуючи свою позицію законодавчими приписами. Врешті активна позиція шляхетського загалу змусила короля відступити. Підсумовуючи, автор відзначає високий рівень правосвідомості волинської шляхти ранньомодерної доби, що виявляється не лише у доброму знанні чинного законодавства, а й у дієвій спроможності заради загальних суспільних інтересів згуртовуватися у боротьбі за свої права. Перемога волинської шляхти у протистоянні з королем свідчить про поширення в українських землях принципів шляхетської демократії.

Ключові слова: король; волинська шляхта; протестація; законодавство; уряд; писар; підсудок.

VOLHYNIAN SZLACHTA AGAINST KING SIGISMUND III IN DEFENDING THEIR RIGHTS

Iryna VORONCHUK

Doctor of Historical Sciences, associate professor,

Head of the Historical Sites and Cultural Heritage Department of RIUS

Annotation. The article raises the necessity to revise certain historiographical stereotypes, and sometimes even myths, that were built around important historical events as a result of various ideological constructions. Among such events is the Union of Lublin of 1569, which has a rich historiographical

tradition but has been interpreted by Polish and Ukrainian historians in a very different way. Whilst in the Polish discourse a positive appraisal of the Union prevailed, in the Ukrainian discourse (both pre-Soviet and Soviet), the negative one was dominant. However, in recent times, there have appeared new approaches in the Polish and Ukrainian literature to interpreting the Union of Lublin which diminish the categorical nature of the previous judgements. In particular, this applies to the new interpretation of the royal privileges granted to Ukrainian lands, according to which the latter became part of the Polish Crown. Currently, the privileges are interpreted as a kind of agreement between the authorities and the annexed lands or as granting those lands cultural and administrative autonomy. Therefore, it is important to ascertain to what extent the implementation of those privileges was ensured in real everyday life in those times, as well as to what extent Ukrainian people were ready to safeguard the rights granted to them.

On the basis of the found documentary material, the author examines the stance and strategy of the Volhynian szlachta regarding the violation by King Sigismund III of the union privilege granted to Volhynian Voivodeship in 1569. The analysis of the documents reveals that in response to the unlawful royal actions, Volhynian landowners decisively protested, refused to obey the decisions of King Sigismund III, and justified their position with legislative stipulations. Eventually, the active position of the nobility forced the king to retreat.

Summing up, the author points out the high level of awareness of the early modern Volhynian szlachta in legal matters, which was manifested not only in a good knowledge of the legislation but also in the ability to unite in the struggle for their rights for the sake of common public interests. The victory of the Volhynian szlachta in the confrontation with the king testifies to the spread of the principles of szlachta democracy in the Ukrainian lands.

Key words: king; Volhynian szlachta; protestation; legislation; government; scribe; sub-judge.

Постановка проблеми. Протягом останнього часу у вітчизняній літературі порушується питання необхідності перегляду деяких проблем української історіографії, які свідомо перекручувалися і фальсифікувалися або й несвідомо з різних причин отримали неадекватні оцінки [1, с. 12]. Це стосується не лише новітньої історії, а й давніх часів. Саме до таких належать оціночні характеристики Люблінської унії 1569 р., яка свого часу була визначною історичною подією. Внаслідок Люблінської унії Велике князівство Литовське (далі – ВКЛ) об'єдналося з Польщею у федеративну польсько-литовську державу – Річ Посполиту (дослівно означає Республіка), яка стала однією з найбільших і наймогутніших держав тогочасної Європи. За сеймовою ухвалою українські землі, які після монгольської навали опинилися у

складі ВКЛ, увійшли до Корони Польської. При цьому, щоб залучитися підтримкою місцевої шляхти, кожна з приєднаних до Польщі українських земель, Підляшшя, Волинь і Київщина, отримала королівський привілей. Це були своєрідні декларації, в яких король Зигмунт II Август гарантував непорушність територіальної цілісності земель, шляхетське самоврядування, окрему правничу систему судочинства, руську «урядову» мову, збереження князівських титулів, урівняння в правах православних і католиків, тобто, за сучасною термінологією, культурно-адміністративну автономію зазначених земель. Тож важливо дослідити, наскільки уряд Речі Посполитої дотримувався обіцяних гарантій, чи траплялися намагання і спроби порушення наданих землям прав, а в разі таких випадків з'ясувати рефлексії шляхетського

загалу, реакцію панівного стану та його готовність відстоювати свої права. Чи дійсно польська політична, зокрема й правнича, культура сприймалася українською шляхтою, виховуючи її в демократичному дусі, характерному для польського шляхетського соціуму. Зазначена проблема розглядається на підставі віднайденого документального матеріалу, який дає можливість проаналізувати рефлексії та поведінкові стратегії волинської шляхти у відповідь на порушення наданих унійними привілеями гарантій.

Історіографія проблеми. Люблінська унія 1569 р. як непересічна тогочасна подія та доволі драматичний перебіг самого Люблінського сейму, засідання якого відбувалися з перервами від 10 січня до 12 серпня 1569 р., має значну історіографічну традицію, проте підходи до її трактування, оцінки результатів та наслідків для польських, литовських і українських земель значно відрізнялися у польській та українській літературі.

Люблінській унії присвятили свої праці такі видатні польські дослідники, як М. Бобжинський, В. Собеський, С. Кутшеба, О. Галецький, Ю. Шуйський та ін. Безперечно, їхні погляди не були однастайними. Разом з тим, особливо на першому етапі, більшість польських дослідників характеризувала унію як високу цивілізаційну місію, за образним висловом так званого «польського плуга» щодо українських земель. Вважалося, що саме Люблінська унія дала поштовх до поширення більш високої польської культури та католицизму на Схід, що мало переломне значення для подальшого розвитку українського народу, який, врешті, завдяки польським впливам прилучився до західної цивілізації. Отже, загалом для польської

історіографії, попри деякі відмінні підходи, характерною була позитивна оцінка унії та її результатів [10, с. 146–155].

Українська історіографія характеризувала Люблінську унію виключно негативно. Зокрема, О. Барвінський, І. Шараневич, М. Грушевський, В. Антонович, І. Крип'якевич, К. Гуслистий та інші розглядали унію як захоплення польською шляхтою українських земель, внаслідок чого відбувалися полонізація та покатоличення української людності. Підводячи підсумки Люблінської унії, М. Грушевський писав: «Прославлений пізніше як акт любові, братерства, пожертвування, в дійсності сей сойм був ланцюгом насильств на чужих переконаннях, на чужих правах, довершених пресією державної влади й тяжких політичних обставин». Говорячи далі про приєднання українських земель до Корони Польської, вчений зазначав, що справа прилучення «... в повній наготі виставляє голий, нічим не прикрашений егоїзм польської політики» [3, с. 414–415]. І. Крип'якевич вважав, що після Люблінської унії «... розвиток життя ішов під важким наступом Польщі» [6, с. 129–130]. «Польські магнати і шляхта, – писав він у книзі «Богдан Хмельницький», – ... не визнавали ніяких прав за українським народом». Більше того, він вважав, що «виникала пряма загроза існуванню українського народу, коли б він лишався в складі шляхетсько-магнатської Польщі» [5, с. 4]. Різко негативно характеризував унію 1569 р. також і К. Гуслистий [4, с. 10–165].

Аналізуючи трактування Люблінської унії 1569 р. в українській радянській історіографії, В. Яремчук зробив висновок, що, звинувачуючи М. Грушевського в націоналізмі, вітчизняна

історична наука фактично успадкувала саме його негативне ставлення до унії та її наслідків. Аналогічна інтерпретація унії перейшла й до текстів істориків незалежної України [15, с. 299–305]. Щоправда, зауважмо, деякі українські дослідники, критично ставлячись до таких оцінок своїх попередників, розглядали у наданих українським землям унійних привілеях риси культурно-адміністративної автономії [14, с. 297; 7, с. 25–27].

Останнім часом нова візія давньої події простежується і в польській історіографії. Так, Г. Літвін звертає увагу на тривале, аж до сьогодення, вживання в наукових і публіцистичних працях терміна «інкорпорація», який зберігає негативне навантаження, під яким Люблінська унія і увійшла в історію. Таке її розуміння він пов'язує зі своїм співвітчизником О. Галецьким, який, підносячи роль короля і коронних станів, вплинув на утвердження думки, що інкорпорація українських земель була одностороннім рішенням короля. При цьому Літвін вважає, що Галецький перебільшував «тиск» з боку короля і коронних станів на послів ВКЛ, щоб схилити їх на бік унії [9, с. 414]. У зв'язку з цим Г. Літвін нагадує: оскільки Литва опиралася унії, король Зигмунт II Август 1 березня 1569 р. оголосив про включення спершу двох провінцій – Волині (разом з Берестейщиною) й Підляшшя – до Корони. Трохи пізніше було приєднано й Київщину. Разом з тим для привернення української шляхти до унії король видав окремі привілеї для шляхти Волині, Підляшшя і Київщини. До речі, існує думка, що саме волиняни вимагали письмового документа на привілеї й навіть запропонували свій проект, який було подано королю. Щоправда, сам проект є невідомим, тож не

зрозуміло, наскільки він був використаний. Так чи інакше, надані королівські привілеї гарантували шляхті приєднаних земель збереження територіальних кордонів, земельної власності, існуючого судочинства (законодавчим кодексом залишався Литовський Статут 1566 р.), обіцялося також звільнення шляхти від мит та військових зобов'язань, які існували у ВКЛ. Восьмий пункт привілею для Волинської землі передбачав, що судові декрети, позови, вписи до королівської канцелярії, ґродських, земських книг, а також королівські листи до шляхти цієї землі писатимуться «руською мовою», тобто зберігалася «руська» урядова мова. На цій підставі Літвін вважає, що інкорпораційні акти, які говорять про права та привілеї українських земель, можна розглядати як контракт або своєрідну угоду між владою і приєднаними землями [9, с. 109–110]. Як зазначалося вище, подеколи умови входження українських земель до Корони Польської прирівнюють до фактичного надання їм прав культурно-адміністративної автономії [14, с. 297; 7, с. 25–27]. Наразі підкреслимо ще один важливий момент, який для подальшого розгляду має принципове значення. Згідно з привілеями усі уряди й посади мали надаватися тільки мешканцям відповідної землі: у Волинському воєводстві – волинянам, у Київському – киянам, у Брацлавському – брацлав'янам [14, с. 297].

Джерело. Основним джерелом статті є документальні матеріали, віднайдені під час фронтального вивчення судових книг Волині ранньомодерної доби. Багатство найрізноманітніших аспектів життя української людності, що містять актові документи, не перестає вражати. Ще раз підтверджується думка видатного

вченого, першого українського історика-академіка Ореста Левицького, який свого часу зауважував, що актовий матеріал відповідає практично на всі запити, які ставлять історики [8, с. 3], зокрема, й на питання шляхетської демократії в дії.

Виклад основного матеріалу. На початку XVII ст. в середовищі волинської шляхти сталася доволі незвичайна для того часу ситуація. 19 листопада 1603 р. на ім'я намісника луцького підстарости Адама Олшамовського була подана скарга представників старожитної волинської шляхти, в якій вона заявила незгоду з оголошенням волинським воеводою князем Олександром Острозьким «елекції» (виборів) на обрання луцького земського підсудка [13, ф. 25, оп. 1, спр. 67, арк. 1071 зв.–1072 зв.]. Ідеться про скликання місцевого волинського сеймика, оскільки кандидати на земський уряди обиралися на місцевих сеймиках.

У тогочасній судовій системі земський суд посідав особливий статус, він був незалежним від королівської адміністрації й відповідно до законодавства був виборним. Офіційно в українських землях, зокрема й на Волині, земський суд було запроваджено Другим Литовським Статутом 1566 р. внаслідок низки судово-адміністративних реформ 1564–1566 років. Склад земського суду, порядок його обрання та функціонування було прописано в першому артикулі Четвертого розділу Статуту «О судьях и о сужех», який регламентував їхню діяльність [12, с. 90–91]. Згідно зі Статутом у кожному повіті «мають быти судья, подсудок и писар». Відповідно до першого артикулу «О вибиранью судей в повете» шляхта кожного повіту мала обрати чотирьох «електів», тобто виборних кандидатів на кожний уряд. При цьому

право обрання мала лише осіла шляхта даного повіту. Для цього «в каждом повете княжата, панове рада наша, также рицество и шляхта вси, хто кольвек якого стану будет там имения свои мети, зъехатися мають до двора, который на посродку того повету будет, и тые, которые ся зъедут, не ждучи никого ... мають vybrати зо всее шляхты того повету братьи своее на каждый вряд таковой, на сужейство чотырох людей добрих, на подсудство других чотырох, на писарство третих чотырох людей добрых, цнотливых, ростропных, в праве умеетных роду шляхецкого, в том повете добре осельх, не иное веры только Хрестиянское; и выбравшы их, тых выбранных через листы свои нам, Господарю, ознаймити мають, а мы с тых всих дванадцати особ выберем трох до того повету на вряд земский, на суд сужью и подсудка, и писара» [12, с. 90].

Таким чином, згідно із законодавством шляхта мала обрати по чотири кандидати на кожний із судових урядів. Далі список обраних претендентів надсилався королю, який вибирав з-поміж чотирьох кандидатів одного і призначав своїм привілеєм на уряд. Отже, «електами» мали бути відомі усьому повітовому шляхетсько-рицарському загалу поважні й осілі в повіті шляхтичі, які мали певні заслуги й користувалися авторитетом. На початку 1603 р. уряд земського підсудка в Луцькому повіті справді був вакантним, оскільки після смерті в 1602 р. земського судді Федора Кадяновича Чаплича Шпановського на суддівство було обрано і потім призначено королем Івана Михайловича Хрінницького, який до того, починаючи з 1578 р., тобто протягом 24 років, був підсудком. Королівський привілей Івану Хрінницькому на

суддівство датується 24.10.1602 р. [11, с. 508–509].

За законодавчими приписами одночасно з обранням судді мали би відбуватися й вибори на звільнений підсудківський уряд, оскільки тогочасне законодавство зобов'язувало при звільненні уряду відразу обрати нових претендентів. «А где бы на судство обрали подсудка або писара земского, тогда на тое местце там же заразом на тот вряд обобравшы, к нам послати мають; а тот, кому тот вряд дамо, потом на першых роках судовых будеть повинен первой на местцу там перед тым воеводою або кашталяном и перед старостою оного суду, так, яко вышей описано, присегнути, тож потом врядом своим владнути и справовати. И так мають вжо вечными часы в поветех около выбранья тых врядников справоватися и заховати» [12, с. 91]. Як правило, так і відбувалося: одночасно з призначенням підсудка на суддівство мали би відбуватися й вибори на звільнений підсудківський уряд. Проте невідомо з яких причин, але уряд підсудка залишався вільним.

Тож волинський воевода князь Олександр Острозький оголосив про вибори претендентів саме на вакантний уряд земського підсудка, проте вже після закінчення виборної процедури «по розоштю се с костела велю старожитное шляхты так полского, яко и руского народу по обраню подсудка, на уряд писарский земский противко праву посполитому ... панъ Опралок въ елекцию ест вложеный» [13, ф. 25, оп. 1, спр. 67, арк. 1071 зв.–1072 зв.]. Таким чином, завдяки якимось інтригам без оголошення виборів на уряд писаря, вже коли сеймик закінчився і більшість шляхти розійшлася, відбулися потаємні вибори й писаря,

на уряд якого серед інших електів була запропонована й кандидатура неосілого в Луцькому повіті й малознаного, до того ж новобілітованого, королівського секретаря Бартоломея Опралка.

Старожитна шляхта відчула у цьому королівському призначенні порушення своїх прав, оскільки новобілітована шляхта не мала права займати виборні земські уряди, що було чітко обумовлено тогочасним законодавством. Зокрема, 9 артикул Третього розділу Другого Статуту проголошував: «Иж достоенств врядов в дедицтво чужоземцом давано быти не маеть». При цьому в Статуті йшлося і про зобов'язання влади: «... мы, Господар, обецуем и шлюбуем под присегою нашою, которую учынили есьмо Великому Князству Литовскому и всим станом и обывателем его .., штож в том панстве Великом Князстве Литовском и во всех землях ему прислухающих достойностей духовных свецких городов, дворов и кгрунтов староств в держаньи и поживаньи и вечностей жадных чужоземцом и заграничником ани суседом таго панства давати не маем; але то все мы и потомки наши Великие Князи Литовские давати будуть повинни только Литве а Руси, родичом старожитным и врожонцам Великого Князства Литовского и иных земель тому Великому Князству належачих». Більше того, навіть якби хтось із чужинців за значні заслуги й отримав якусь осілість з великокнязівського подання, то мав тільки право розпоряджатися маєтком і служити з нього земську службу. «Але на достоенства и всякий вряд духовный и свецкий не маеть быти обиран, ани от нас, Господаря, ставлен, толко здавна продков своих уроженец Великого Князства Литовского Литвин и Русин» [12, с. 76–77].

Тож волинська шляхта, вважаючи це порушенням законодавчих приписів і належних їй прерогатив, заявила: «Протестуємо яко противко тои елекции, так противко тому пану Опралкови», обраного «мимо право посполитое, которое ясно и виразне в Статуте ест, же шляхта новокреована мимо старожитную шляхту на уряды земские прекладаны быти не мают». При цьому, зазначається у скарзі, це сталося «без складання елекции на писара земского луцкого», тобто без обов'язкової офіційної процедури оголошення виборів земського писаря. Оскаржуючи ці порушення, протестанти доволі рішуче заявили: «Хотябы он себе и привилей на тот уряд писарства у его королевское милости упросил, теды мы за писара оного мети и приймовати не хочемо, постерегаючи того, абы се за тым уйма и уближене якоє праву посполитому не деяло» [13, ф. 25, оп. 1, спр. 67, арк. 1071 зв.–1072 зв.].

Подану до гродського уряду протестацію не лише «сами от себе», а «їй именованное шляхты, обывателев воеводства Волинского, брати своеє» підписали представники восьми знаних родів, які займали важливі уряди й почесні посади, зокрема: королівський писар Захаріяш Єловицький та його брат Єроним Єловицький, волинський ловчий Олександр Хрінницький, його брат Петро Хрінницький та дядько Прокіп Хрінницький, Бенедикт Гулевич, Вацлав Гулевич Воютинський, Олександр Вільгорський, Павло і Григорій Мукосійовичи Баковецькі, Томаш Шимкович Шклинський, Олександр Зубцовський та Адам Русецький [13, ф. 25, оп. 1, спр. 67, арк. 1072 зв.].

Проте попри законодавчі приписи та унійні привілеї король Зигмунт III таки

призначив на уряд луцького земського писаря зовсім невідомого волинянам свого секретаря Опралка. Обурення шляхти викликало й те, що цей уряд не був вільним. З 1596 року його обіймав представник авторитетного й розгалуженого волинського роду Гулевичів, зокрема Михайло Гулевич Воютинський. У відповідь на це шляхта 27 січня 1604 р. заявила про свою незгоду з королівським призначенням. Більше того, шляхетське зібрання запитало самого тогочасного земського писаря Михайла Гулевича Воютинського, чи хоче він і чи готовий поступитися своїм писарським урядом, на що той відповів: «... того уряду свого никому не уступовал, ани пуцал, и овшем оповедалсе, же при том своем уряде яко доживотным, которого з него никто здыймовати не может, зоставает и зостати хочет». Цю протестацію підписали вже 33 представники найвпливовіших волинських родів [13, ф. 25, оп. 1, спр. 70, арк. 61–62].

Річ у тім, що виборний уряд надавався привілеєм короля «до живота», тобто пожиттєво, причому отримувач уряду сприймав його як свою власність, оскільки надання будь-якого уряду було ознакою престижу даної особи, що вирізняла її з-поміж цілого шляхетського загалу. Позбутися уряду можна було лише з власної волі, за сеймовою ухвалою або трибунальським декретом, що траплялося вкрай рідко. Щоб звільнити потрібний уряд, король мав запропонувати його виконавцеві інше місце, привабливіше за попереднє.

Проте король Зигмунт III не дослухався до аргументів волинської шляхти й 30 вересня 1604 р. до луцьких гродських актів було вписано королівський привілей від 14 червня 1604 р. Бартоломею

Опралкові на луцьке земське писарство [13, ф. 25, оп. 1, спр. 72, арк. 247 зв.–248; 11, с. 525].

Разом з цим у цьому ж привілеї йдеться і про призначення Михайла Гулевича Воютинського луцьким земським підсудком, а на звільнений таким чином королем уряд писаря король і призначив Опралка. Крім привілею, з проміжком у два дні 16 червня 1604 р. король видав ще й спрямований до луцької шляхти універсал про призначення Опралка на уряд луцького земського писаря, у якому, згадуючи його заслуги й вірну службу Речі Посполитій, наказував шляхті прийняти це призначення та підкорятися владі писаря й віддавати йому належні урядові почесні [13, ф. 25, оп. 1, спр. 72, арк. 247 зв.–248].

На кілька днів раніше, 9 червня того ж 1604 р., король підписав привілеї попередньому писарю Михайлові Гулевичу Воютинському на уряд луцького підсудка: «Мы, бачечи однаинову зъгоду тамътыхъ обывателей и сполное обране преречоного Воютинъского, яко чоловка годного и Речи Посполитои добре заслужоного, на тот врядъ подсудковскый оного потвердит умыслили» [13, ф. 25, оп. 1, спр. 72, арк. 249–250]. Цікаво відзначити, що цей привілеї вписано до луцьких ґродських актів зразу за попереднім про призначення на писарський уряд Опралка. А 10 червня до волинської шляхти було спрямовано ще й королівський універсал про це призначення. У ньому йдеться про те, що король призначив «на подсудковство луцкое ... Михайла Гулевича Вотинского, писара бывшего земского луцкого. На причину пнов рад нших на тот уряд обравши и его на нимъ потвердивши, ему тот вряд, подсудковство луцкое, дали и то

особливимъ листом ншимъ до живота его утвердили есмо» [13, ф. 25, оп. 1, спр. 72, арк. 250–251].

У відповідь на це 13 вересня 1604 р. Олександр Кисіль Дорогиницький разом з Андрієм Дахновичем внесли до ґродських книг від імені «всего рицerstва шляхты, обывателей воеводства Волинского» протест луцького земського писаря Михайла Гулевича Воютинського, підтриманий місцевим волинським сеймиком, проти призначення Бартоломея Опралка луцьким земським писарем, оскільки останній отримав цей уряд з порушенням законодавства. Тим більше, що Михайло Гулевич Воютинський, який виконував цей уряд, «того вряду своего писарского не уступает и уступити не хочет и водле привилею и данини его королевское млсти уживати его хочет» [13, ф. 25, оп. 1, спр. 70, арк. 61–62 зв.]. До честі Михайла Гулевича потрібно зауважити, що заради відстоювання законодавчих приписів та шляхетської гідності й солідарності він відмовився від вищої посади в системі земських урядів, ніж тої, що займав. Тож сеймик, прийнявши заяву Михайла Гулевича Воютинського, визнав його дійсним писарем. У цьому листі шляхта також звернулася до волинського воєводи, «абы нам елекцыю на подсудка зложити рачил». Цей лист підписали вже 33 представники старожитних волинських родів [13, ф. 25, оп. 1, спр. 70, арк. 61–62 зв.].

Тож на прохання волинської шляхти оголосити вибори луцького земського підсудка волинський воєвода Януш Заславський призначив вибори. На сеймику, що відбувся 9 травня 1605 р. «в Луцку в костелеи катедралномъ на местцу звыклом сеймиков», було обрано чотири «електи»: Остафій Єло Малинський,

Андрій Загоровський, Андрій Гулевич та Іван Шпаковський. На цьому сеймику маршалком «кола рицерского» був волинський хорунжий Василій Семашко. Елекція була запечатана 52 печатками «у тоє елекции печатеи притисненьх пядесять две». Цього разу лист підтримали й підписали не лише рядова старожитна волинська шляхта, а й князі, зокрема: краківський каштелян Януш Острозький, волинський воєвода Януш Заславський, Януш Збараський, Стефан Четвертня Сокольський, Ян Ружинський, Павло Друцький Любецький, Іван Масальський. А загалом під заявою поставили свої підписали 86 осіб, серед яких Андрій Гулевич, луцький підстароста Мацей Стемповський, луцький земський суддя Іван Хрінницький, київський хорунжий Гаврило Гойський, королівський чашник Федір Рудецький, волинський ловчий Олександр Хрінницький, королівський секретар і писар Захаріяш Єловицький та ін. [13, ф. 25, оп. 1, спр. 72, арк. 548–549 зв.]. З-поміж обраних волинським сеймиком електів на уряд луцького земського підсудка король вибрав і призначив своїм привілеєм від 18 травня 1605 р. Андрія Петровича Загоровського [11, с. 530].

Продовження цієї справи у книгах відсутнє. Разом з тим можна констатувати, що у протистоянні з королем волинська шляхта одержала перемогу, оскільки не бачимо Бартоломея Опралка серед членів луцького земського вряду, а Михайло Гулевич Воютинський продовжував виконувати свій уряд аж до 1616 р., коли його було номіновано на луцького земського підсудка, який він і отримав за королівським привілеєм [11, с. 603].

Висновок. Підсумовуючи, можна констатувати, що, по-перше, цей

конкретний сюжет з тогочасного повсякденного життя говорить про високу правосвідомість волинської шляхти, яка дуже добре знала свої права. Разом з тим він не лише показує добру обізнаність шляхти з існуючими законодавчими приписами, а й виявляє, наскільки нормативний порядок і тип соціальної поведінки були пов'язані з пошануванням права у тогочасному соціумі. Крім того, характерні для Корони Польської принципи шляхетської демократії, які діяли там здавна, оскільки влада короля була виборною і обмеженою вальним сеймом, поширювалися й на приєднані до Корони українські землі. Практика щоденного співжиття українського і польського етносів у межах єдиної держави, участь у загальних вальних сеймах привчали українську шляхту до активної політичної діяльності, а придбаний досвід надалі використовувався на місцевому рівні на місцевих сеймиках в межах локальних повітів і воєводств. Публічна діяльність привчала не лише висловлювати свою думку, а й відстоювати свої принципові позиції, які подеколи йшли врозріз навіть із планами і бажаннями королівської влади. Цей невеликий сюжет з нашої минулої історії говорить також і про формування в межах шляхетської верхівки паростків громадянського суспільства. Отже, такі цінні документальні знахідки свідчать про необхідність подальшого вивчення актового джерельного матеріалу, який потенційно може сприяти дослідженню важливих і повчальних аспектів спільного українсько-польського минулого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ворончук І. Зауваження щодо підготовки джерельних видань з історії

середньовіччя та ранньомодерної України. *Литовська метрика в комплексі пізньосередньовічних джерел з історії України: проблеми вивчення та публікації*. Матеріали круглого столу. 21 березня 2012 р. Київ: Інститут історії НАН України. С. 12–15.

2. Ворончук І. Шляхетський рід Хрінницьких у приватному й публічному житті ранньомодерної Волині. Лінія Михайла Сватковича Хрінницького. *Українознавство*. 2021. № 2 (79). С. 66–88.

3. Грушевський М. Історія України-Руси в 11 томах. Т. IV: XIV–XVI віки – відносини політичні. Київ: Наукова думка, 1993. 535 с.

4. Гуслистий К. Г. Україна під литовським пануванням і захоплення її Польщею (з XIV ст. до 1569 р.). *Нариси з історії України*. Київ: Видавництво АН УРСР, 1930. Вип. 2. 195 с.

5. Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький. Львів: Видавництво АН УРСР, 1954. 532 с.

6. Крип'якевич І. П. Історія України. Львів: Видавництво «Світ», 1990. 519 с.

7. Кулаковський П. Канцелярія Руської (Волинської) метрики 1569–1673 рр. Студія з історії українського регіоналізму в Речі Посполитій. Острог–Львів, 2002. 304 с.

8. Левицкий О. Очерки народной жизни в Малороссии. Киев, 1902. 313 с.

9. Літвін Г. З народу руського. Шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини (1569–1648) / пер. з польськ. Лесі Лисенко. Київ: Дух і Літера, 2016. 613 с.

10. Руда О. Висвітлення проблематики Люблінської унії 1569 р. у працях краківських істориків зламу XIX–XX ст. *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. Збірник наукових праць. 2004. Вип. 8. С. 146–155.

11. Руська (Волинська) метрика. Регести документів Коронної канцелярії для українських земель (Волинське, Київське, Брацлавське, Чернігівське воєводства) 1569–1673 / упоряд.: Г. Боряк, Г. Вайс, К. Вислобоков, Л. Демченко, П. Кеннеді-Грімстед, В. Кравченко, В. Страшко, Н. Яковенко. Київ, 2002. 984 с.

12. Статут Великого князівства Литовського 1566 року. *Статути Великого князівства Литовського*. У 3-х томах. Т. II / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. 558 с.

13. Центральний державний історичний архів України у м. Києві.

14. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. Видання друге, переглянуте і доповнене. Київ: Критика, 2008. 470 с.

15. Яремчук В. Люблінська унія в українській радянській історіографії. Спільна спадщина. *Річ Посполита обох народів в польській і українській історичній думці XIX і XX ст.*: колективна монографія / за ред. Віталія Тельвака, Лідії Лазурко та Павла Серженги. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 299–305.

16. Halecki O. *Przyłaczenie Podlasia, Wołynia i Kijowszczyzny do Korony w roku 1569*. Kraków, 1915. 245 s.

REFERENCES

1. VORONCHUK, I. (2012). Remarks on the Preparation of the Publications of Sources on the History of Medieval and Early Modern Ukraine. *The Lithuanian Metrica in the Complex of Late Medieval Sources on the History of Ukraine: Problems of Studying and Publishing*. Proceedings of the Round Table. March 21, 2012. Kyiv: Institute of History of the NAS of Ukraine, pp. 12–15. [in Ukr.]

2. VORONCHUK, I. (2021). The Khrinnytski Szlachta Family in Private and Public Life of Early Modern Volhynia. The Line of Mykhailo Svatkovych Khrinnytski. *Ukrainoznavstvo (Ukrainian Studies)*, № 2 (79), pp. 66–88. [in Ukr.]

3. HRUSHEVSKYI, M. (1993). *History of Ukraine-Rus*. Vol. IV. Kyiv: Naukova dumka, 535 p. [in Ukr.]

4. HUSLYSTYI, K. (1930). Ukraine Under the Rule of Lithuania and Its Seizure by Poland (from the 14th Century till 1569). *Essays on the History of Ukraine*. Issue 2. Kyiv: Publishing

- House of the Academy of Sciences of the USSR, 195 p. [in Ukr.]
5. KRYPIAKEVYCH, I. (1960). *Bohdan Khmelnytskyi*. Lviv: Publishing House of the Academy of Sciences of USSR, 532 p. [in Ukr.]
6. KRYPIAKEVYCH, I. (1990). *The History of Ukraine*. Lviv: Svit Publishing house, 519 p. [in Ukr.]
7. KULAKOVSKIY, P. (2002). *Chancery of the Ruthenian (Volhynian) Metrica of 1569–1673. Studies on the History of Ukrainian Regionalism in the Polish-Lithuanian Commonwealth*, 304 p. [in Ukr.]
8. LEVITSKII, O. (1902). *Essays on the Folk Life in Little Russia*. Kiev. 313 p. [in Rus.]
9. LITVIN, H. (2016). *From the People of Rus. Szlachta of Kyiv, Volhynian and Bratslav Voivodships (1569-1648)*. Kyiv: Dukh i Litera, 613 p. [in Ukr.]
10. RUDA, O. (2004). Covering the Issues Regarding the Union of Lublin of 1569 in the Works of Krakow Historians of the Turn of the 19th-20th Centuries. *Drohobych Local History Collection. Collection of Research Papers*. Issue 8. P. 146–55. [in Ukr.]
11. BORIAK, H., VAIS, H., VYSLOBOKOV, K., comp., et al. (2002). *Ruthenian (Volhynian) Metrica. Registers of Polish Crown Chancery Documents Addressed to Ukrainian Lands (Voivodships of Volhynia, Kyiv, Bratslav and Chernihiv) 1569–1673*. Kyiv, 984 p. [in Ukr.]
12. KIVALOV, S., MUZYCHENKO, P., PANKOV, A., eds. (2002). The 1566 Statute of the Grand Duchy of Lithuania. In: *The Statutes of the Grand Duchy of Lithuania in Three Volumes*. Vol. 2. Odesa: Yurydychna literature, 558 p. [in Ukr.]
13. *Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv*. [in Ukr.]
14. YAKOVENKO, N. (2008). *The Ukrainian Nobility from the End of the 14th to the Middle of the 17th Century. Volhynia and Central Ukraine*. 2nd ed., rev. and ext. Kyiv: Krytyka, 470 p. [in Ukr.]
15. YAREMCHUK, V. (2019). The Union of Lublin in the Ukrainian Soviet Historiography. *Common Heritage. The Commonwealth of the Two Nations in the Polish and Ukrainian Historical Thought of the 19th and 20th Centuries: A Collective Monograph*. Kherson: Helvetyka Publishing House, pp. 299–305. [in Ukr.]
16. HALECKI, O. (1915). *The Annexation of Podlachie, Volhynia and Kiev to the Crown in 1569*. Krakow, 245 p. [in Pol.]